સુધરેલી રીત મુજબ

વર્નાક્યુલર ટેક્સ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમિટીએ તૈયાર કરેલી

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

(જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજુતી; પાઠનો સાર; પાઠવાર અઘરા શબ્દો તથા જોડાક્ષર; ડ્રિલ; વગેરે.)

રચનાર—મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો.

રચનારનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M. Shah.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

છાપનાર-નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમ.

છાપવાનું ઠેકાણું-શ્રી "શંકર" પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ.

ચૌટાના પુલ ઉપર ટાંકી પાસે સુરત.

[સંવત્ ૧૯૮૩] કિંમત રૂ. ૦—૨—૬ [સને ૧૯૨૭

પહેલી ચોપડીનો ડિક્ટેશન શિક્ષક આદી આનો.

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કૃત.

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧.

દિવાળી=વરસનો છેલ્લો દિવસ; આસો વદ અમાસ.
અક્ષર=હરફ; દસ્કત
નિશાળ=ભણવાનું ઠેકાણું
રજા=છુટ્ટી
છોડી=છોકરી
પાછી વળી=ફરી
ભેગી=સાથે; એકઠી
લીંપેગુંપે=છાણ મટોડીની ગાર ચોપડે
ધોળે છે=ચોપડે છે; છાંટે છે
સંજેરી=ધારી
ઘુઘરા=ઘુઘરાના આકારનો ઘઉંનો બનાવેલો ગળ્યો પદાર્થ
સાથીઆ=ચુનાની ફાક વગેરેનાં કાઢેલાં ચિત્રો.
આંગણામાં=બારણા આગળ
લુગડાં=કપડાં
ઘરેણાં=દાગીના; જણસ
દારૂખાનું=આતશબાજી
ફોડે છે=સળગાવે છે
સૌ=બધા
ગીત=રાગથી ગાવું તે
ઘર ઘર=ઘેરેઘેર
ફટાકડા=ફટાકા
હરખાય=ખુશી થાય

સમજુતી—દિવાળીના દહાડામાં ઘેરેઘેર દીવા સળગે છે, અને ફટાકા ફટાફટ ફૂટે છે, તેથી છોકરાં ઘણા ખૂશ થાય છે.

પાઠ ૨.

વાર=દિવસ
વિષે=બાબત
કચેરી=કોરટ
બંધ રહે છે=રજા પડે છે
રવિ=સુરજ; સૂર્ય
દેવળ=દહેરૂં
કેડે=પછી
મુસલમાન=મુસલમાની ધર્મ માનનાર
જુમેરાત=ગુરુવારની રાત
પાછો=ફરી; બીજી વાર
અઠવાડીઉં=સાત દિવસ

સમજુતી—પહેલો રવિવાર, બીજો સોમવાર, ત્રીજો મંગળવાર, ચોથો બુધવાર, પાંચમો ગુરુવાર, પછી છઠ્ઠો શુક્રવાર

આવે છે. (૧) સાતમો વાર શનિ છે, તે છેલ્લો વાર ગણાય છે; એવી રીતે સાત દહાડાનું એક અઠવાડીઉં થાય છે. (૨)

પાઠ ૩.

ફરતી=ચારે બાજુએ; આસપાસ
વાડ=કાંટાનો કે તારનો બનાવેલો આંતરો.
દરવાજો=મોટું બારણું
માંહે=અંદર
ફુલઝાડ=ફૂલ થાય તેવા છોડ
વેલ=વેલો; ભોંયપર પથરાતો છોડ
ચોકઠું=ચારે બાજુથી જડી લીધેલું લાકડાનું ઘર
વાવટા=નિશાન; ધજા
મોગરી=ઘંટ વગાડવાની લાકડાની હથોડી
મહેતાજી=માસ્તર; ગુરુજી
બેઠક=બેસવાની જગા
કલાકની સીસી=કલાક જાણવાનું સાધન
ગામ=જ્યાં થોડાં ફળીઆં અને ઘર હોય તે
નકશો=ગામ કે દેશનો ચિત્રેલો નમુનો
ચિત્રો=છબીઓ
ટાંગેલાં=લટકાવેલાં
ઘોડી=પાટીઉં મૂકવાની બેઠક
કસરત=મહેનત કરી શરીરને મજબુત બનાવવું તે
માટી=મટોડી
મજાની=સારી
અહીં=આ ઠેકાણે
રોજ=હંમેશ

પાઠ ૪.

નિશાળીઆને બોધ.

ઈશ્વર=પરમેશ્વર
નિત્ય=રોજ; હંમેશાં
પરોઢીએ=સુરજ ઊગતાં પહેલાં; ભળકામાં
તમામ=બધા; સઘળા
દો=આપો
માન=આબરૂ
ગુરુ=મહેતાજી
સમા=જેવા; બરાબર
જ્ઞાન=સમજણ; અક્કલ
તજવું–છોડી દેવું; કાઢી નાખવું
અંગ=શરીર
હળીમળીને=સંપીને
સંગ=સોબત
ચોડી=લગાડી
ચિત્ત=મન
શિક્ષા=શિખામણ
રૂડી=સારી
રીત=ચાલ
પેર=રીત
નીસરી=નીકળી
પાંસરૂં=સીધું; રખડયા વગર

સમજુતી—હંમેશાં સુરજ ઊગતાં પહેલાં ઊઠવું અને પરમેશ્વરનું નામ દેવું; પછી દાતણપાણી કરી લઈ નહાઈને બધા પાઠ તૈયાર કરવા. (૧) માબાપ કહે તેમ કરો, અને વડીલને માન આપો; મહેતાજીને બાપ જેવા ગણો, તેથી સારી સમજણ મળશે. (૨) કદી જુઠું બોલવું નહિ, અને શરીરમાંથી સુસ્તાઈ કાઢી નાખવી (મતલબ કે કામ હોંસથી કરવું અને વાર લગાડવી નહિ) બધા સાથે સંપીને ચાલવું; અને સારી સોબત રાખવી. (૩)

રોજ નિશાળે જવું અને મન લગાડીને ભણવું, મહેતાજીની શિખામણ માનવી અને સારી ચાલ રાખવી (૧) ભણતી વખતે મન રમતમાં રાખવું નહિ એ તમે સારી પેઠે સમજો. નિશાળેથી છુટયા પછી સીધા ઘેર જવું મતલબ કે રસ્તામાં રખડવું નહિ (૨)

પાઠ ૫.

ધોતલી=પોતડી; ધોતડી
અંગરખી=ડગલી
જોડીઓ=નાના બૂટ; ખાસડી
દરજી=લુગડાં શીવનાર
સુરવાલ=સાંકડા પાયચાનો સેંથો
ફળીઉ=મહોલ્લો
કોટ=ડગલો
સાપરી=નાનો ચણીઓ
ઓઢણી = છોકરીઓને ડીલે તથા માથે ઓઢવાનું ત્રણ ગજનું લુગડુ

પાઠ ૬.

ચોકખાઇ=સફાઇ; સુઘડતાઈ
ચોકખા=સાફ
મેલા=ગંદા; મેલવાળા
બરાબર=સારી રીતે
ડીલ=શરીર
ગંદી=ખરાબ; ગોબી
અડાય=અડકાય
ફોલ્લો=ગુમડું; ચાંદું
ખસ=ઝીણી ફોલ્લી; ખુજળી
ધોવડાવવાં=સાફ કરાવવાં
ડાઘા=ટપકાં
વાડો=ઘરની પાછળની ખુલ્લી જગા
ગંદવાડ=ગોબરવાડ
નાથ=ધણી

કવિતા=ગાયન
માંદા=આજારી

મુખડું=મોં
દીલ=મન

જગનાથ=જગતના ધણી;
પરમેશ્વર

સમજુતી—મારો ઓટલો સાફ છે, અને મારા ઘરનો ચોક પણ સાફ છે, મારાં લુગડાં ચોકખાં જોઇને બધા લોક મને ચોકખો કહે છે. (૧) મારૂં મોં ચોકખું છે, મારા હાથ ચોકખા છે; મારા ચોકખા (પાપ વગરના) મનમાં પરમેશ્વર બિરાજે છે. (૨)

પાઠ ૭.

વરસગાંઠ=સાલગીરી; જન્મ દિવસ
ભાવ્યાં=પસંદ પડયા; સ્વાદ લાગ્યા
ઝટ=જલદી
ભાણો=બેનનો છોકરો; ભાણેજ
કઢી=છાશમાં ચણાનો લોટ, આદુ, મરચાં, હળદર નાખી ઉકાળેલી તે
હાથ પણ અડાડયો નહિ=જરાપણ ખાધું નહિ
બીડું=પાનમાં ચુનો, કાથો, સોપારી વગેરે મૂકી બનાવેલી પટ્ટી

પાઠ ૮.

કાકો=બાપનો ભાઇ
કાકી=કાકાની વહુ
ભત્રીજો=ભાઇનો છોકરો
મામો=માનો ભાઇ; બાપનો સાળો
મામી=મામાની બહુ
ભાણેજ=બેનનો છોકરો; ભાણો
ફોઇ=બાપની બેન
ફુઓ=ફોઇનો વર
માસી=માની બેન
માસો=માસીનો વર
પીતરાઇ=કાકાનાં છોકરાં
મોળાઇ=મામાનાં છોકરાં
મસિઆઈ=માસીનાં છોકરાં
ફોઇઆત=ફોઇનાં છોકરાં
બનેવી=બેનનો વર
સાળો=વહુનો ભાઇ
સાળી=વહુની બેન
ઓરમાન=બાપ એક ને મા જુદી જુદી હોય તે; સાવકાં
સાવકાં=ઓરમાઇ
મા એક અને બાપ જુદા જુદા હોય તે દૂધભાઈ કહેવાય
જમાઇ=છોકરીનો વર
વહુનાં માબાપ=છોકરાનાં સાસુ સસરો
વરનાં માબાપ=છોકરીનાં સાસુ સસરો
છોકરો કે છોકરીના સસરો એક બીજાને વેવાઈ કહે છે. છોકરો કે છોકરીની સાસુ એક બીજાને વેવણ કહે છે

પાઠ ૯.

મા સંબંધી કવિતા.

સર્વે=બધાં
દેખી=જોઇ
હરખાઉં=ખુશ થાઉં
ચાંપે=દબાવે
સાથ=સાથે
બોકી=બચ્ચી; ચુંબન
બાથ ભીડે=બે હાથ પહોળા કરી છાતી સાથ દબાવે
પંપાળીને=હાથ ફેરવીને
મુખ=મોઢું
દુખડાં=દુઃખો
મીઠા=સારા
કલ્લોલ=મજા; આનંદના શબ્દો.
ખાવું=ખાવાનું
મારી જાત=મારૂં શરીર
લગાર=જરા
તે વાર=તે વખતે
ઉંઘાડવા=ઊંઘ લાવવા
હાલો=ઊંઘ આણવાનું ગીત
પેટ ભરીને=ધરાઇને
માડી=મા
નવ=નહિ
સૌથી=બધાં કરતાં
હેત=વહાલ; પ્યાર
અપાર=ઘણુંજ
આભાર=પાડ; ઉપકાર

સમજુતી-માને જોઇને બહુ ખુશ થાઉં છું. અને દોડતો દોડતો તેની સામે જાઉં છું; મા મને લઇને છાતી સાથે દબાવે છે. બચ્ચી કરીને બે હાથ પહોળા કરીને દબાવે છે.(૧)ખોળામાં લઇને મને ધવરાવે છે, અને શરીરપર હાથ ફેરવીને ખુશ થાય છે. મારૂં મોઢું જોઇને (મને જોઇને) હરખાય છે અને પોતાનાં બધાં દુઃખો ભૂલી જાય છે. પંખી આનંદથી બોલતાં હોય તેના જેવાં મારા બોલ મીઠાં લાગે છે, મા મને સારૂં સારૂં ખાવાનું આપે છે,અને મારા શરીરની બહુ સંભાળ રાખે છે.(૩)મનેજરા રડતો જાણીને તે વખતે ગભરાતી દોડી આવે છે, જો હું હસું અને રમું તો તું બહુ ખૂશ થાય છે, અને ઉંઘાડવાને માટે તું હાલરડાં ગાય છે. (૪) જો હું માંદો પડું તો તું ઓસડ પાય છે અને તું (માડી) પણ પેટ ભરીને ખાતી નથી; બધાં કરતાં તારૂં હેત ઘણુંજ છે, માટે હું તારો ઘણો પાડ માનું છું. (૫)

પાઠ ૧૦.

મોટા=મોટી ઉંમરના; વડીલ
પ્રમાણે=રીતે
પૂઠે=પાછળ
બાવાજી=બાપાજી
વખાણ=સારૂં કહેવું તે
માન=આવકાર

પાઠ ૧૧.

ઉજાણી=મીજબાની
બબ્બે=બે બે
ક્યાં=કયે ઠેકાણે
આશોપાલવ=એક જાતનું ઝાડ (એનાં પાંદડાંનાં તોરણ બને છે)
વિના=વગર
પૌંઆ=ડાંગર પલાળી શેકી ખાંડીને બનાવેલા તે
ધાણી=જુવાર, મકાઇ, વગેરેના દાણાને શેકી બનાવે છે
વઘારેલાં=વઘાર દીધેલાં
ખારેકી=ખારેક જેવા
દળ=લોટને શેકી તેમાં ઘી ખાંડ વગેરે નાંખી બનાવેલું તે.
દાદી મા=બાપની કે માની મા
રાંદેરી=રાંદેરમાં થતાં
શેતરંજી=જાડું સુતરાઉ બિછાનું
પાથરણું=બિછાનું
હાર=ઓળ
શાક=દુધી,વેગણ,પાપડી વગેરે
ચટણી=આદુ, ચરચાં, કોથમીર, મીઠું વગેરે છુંદીને બનાવેલી તે
ખૂબ=ઘણાં
મજા=રમુજ; ગમત

પાઠ ૧૨.

પછાડી=પાછળ
સરત=હાર જીત
થોભો=ઉભા રહો
જીત્યો=ફાવ્યો
સઢ=વહાણ ચલાવવા માટે પવન ભરાવવા સારૂ બાંધેલું લુગડું
ચાલ=રીત
સુંદર=સારી
હોડી=સઢવાળો મોટો મછવો
રમત=ગમત; ખેલ
તાપ=તડકો; ગરમી
પણે=પેલે ઠેકાણે
એકઠા=ભેગા
તરફ=બાજુ
તળાવ=જેની ચારે બાજુએ જમીન અને વચમાં પાણી હોય તે
સહેલ=મજા;મોજ; ગમત

પાઠ ૧૩.

ખંડ=બૈરીની કાંચળીના કપડાંનો કસબી રેજો
કાંચળી=બૈરાંનું કપડું
ઈનામ=સરપાવ
પરીક્ષા=તપાસણી

છાની=મુગી; ચૂપ
હો=વારૂ
નજર કરી=જોઇ
ડાહી=શાણી; સમજુ

પાઠ ૧૪.

દેડકાં=પાણીમાં રહેનાર ચોપગાં પ્રાણી
પાળ=કોરણ; કોર; કાંઠો
ફેંકાફેંકી=નાખાનાખી
ધડાધડ=ધબોધબ
માર્યા જઇએ છીએ=દુઃખી થઇએ છીએ
ખરી=સાચી
પ્રાણી=જીવ
ઈજા=દુઃખ; નુકસાન
સંભાળી=સાચવી
નુકસાન=બગાડ
કદી=કોઇ વખત
ખેલતાં=રમતાં
હાણ=નુકસાન
ભારી=ઘણું.

સમજુતી-રમત ગમત કરતાં, કોઇ વખત પણ કોઇને નુકસાન કરવું નહિ. નઠારી રીતે રમતાં ઘણું નુકસાન થાય છે.

પાઠ ૧૫.

દયા=મહેરબાની; રહેમ
ખીજ્યા=વઢ્યા
તળે=નીચે
છુંદાય=ચગદાય; કચડાય
ફાંફાં=ખોટી મહેનત
ઢોર=ગાય, ભેંસ, બળદ વગેરે ઘાસ ખાનારા પશુ
કામના=ખપના
સંભાળ=બરદાસ
વખતસર=બરાબરવખતે
સાફ=ચોકખી
નીરવાનું=ખાવાનું
સોળ=ઝપાટાની નિશાની; લાકડીના મારથી જે લીસોટા પડે છે તે
યાદ=ફોમ
ભૂલી=વીસરી
ગજા=શકિત
ઉપરાંત=વધારે

પાઠ ૧૬.

એનઘેન=રમતનું નામ છે
છુટો=બંધન વગરનો
દાવ=વારો
પહેલાં=અગાઉ
જણ=છોકરો
બંધ કર=મીંચ
બાકીના=બીજા
વાંસો=પીઠ; બરડો
વારાફરતી=એક પછી એક
દીવાઘેન=આંખ બંધ કરવી તે
સમજ્યા=જાણ્યું
સેળભેળ=એકઠા
હોશિયાર=ચાલાક
પારખી=ઓળખી
સંતાવા=છુપાવા
અડશે=અડકશે

પાછા જશો=વારો આવશે નહિ
ઘણી વખત=ઘણીવાર
ઓળખ=પારખ
શાબાશ=ધન્ય
બસ=ઘણું
સાર=આ રમતથી લાગવાની ઇંદ્રિય, ધારણા શક્તિ વગેરે શક્તિ કેળવાય છે

પાઠ ૧૭.

સાચ=સાચું;સાચી વાત
ગમ્યો=પસંદ પડયો
ગોસાઈ=જાગીરદાર
ગાળ=ખરાબ શબ્દ
જુઠું=ખોટું
હેત=માયા; પ્યાર
વખાણ્યો=પસંદ કર્યો
દેખે=જુએ
કાપે=કાપ મૂકે
કાપ=ચીરો
ગભરાયો=અકળાયો
સાચાબોલું=ખરૂં બોલનાર

પાઠ ૧૮.

વાઘ=ફાડી ખાનારૂં ચટાપટાવાળું પ્રાણી
મશ્કરી=મજાક
પસ્તાય=દીલગીર થાય
બચ્યાં=રહ્યાં
સીમ=ખેતર
અમથી=ખોટી; જુઠી
ધાજો=દોડી આવજો
આસપાસ=આજુબાજુ
શરમાઈ=લજવાઇ
ખોટું=ખરાબ; માઠું
સાચી=ખરી
રોવા=રડવા
છેતર્યા=ઠગ્યા
વા'રે=મદદે
વા'રે ધાયા=મદદે દોડી આવ્યા
સપડાય=ફસાય
જુઠાણું=ખોટારૂં; જુઠું
આખર=છેવટ
જન=માણુસ

સમજુતી-જે માણુસ બીજા માણુસની મજાક કરે છે તે માણુસ પહેલાં કે પછી ફસાય છે; ખોટારૂં જલદી જણાઈ આવે છે, અને આખરે તે જુઠો માણુસ દીલગીર થાય છે.

પાઠ ૧૯.

જુક્તિ=કળા; યુક્તિ
પોકેપોક મૂકી=મોટે સાદે પોંકા પાડી
[illegible]=ક્યારે
આઘું=દૂર
એકેકને=દરેકને
કબુલ=કરી માની

પાઠ ૨૦.

ગરીબ=પૈસા વગરનો
અન્ન=અનાજ
ભિખારી=જેની પાસે ખાવા પીવાનું ન હોય તે; ભીખ માગનાર
ભજન=ઇશ્વરના ગુણ ગાવા તે

પુરાં=પુરતાં
આંધળો=જેને બે આંખે દેખાય નહિ તે
ભીખ=માગી ખાવું તે
પગે અપંગ=પગે ખોડવાળો; લુલો; લંગડો;
અપંગ=લુલો; લંગડો; આંધળો; બહેરો; ખોડવાળો
દયા=મહેરબાની; મહેર
ભગવાન=પરમેશ્વર
ભલું=સારું; કલ્યાણ

પાઠ ૨૧.

ઇશ્વર=પરમેશ્વર
ભજન=ગુણ ગાવા તે
ચંદ્ર=ચાંદો
વીસરું=ભૂલું
પ્રભુ નામ=પરમેશ્વરનું નામ
અગણિત=ગણાય નહિ એટલા; ઘણાજ
ઉજાસ=અજવાળું
કામ=માટે; સારૂ
ઉપયોગી=જરૂરની
હવા=પવન
દામ=પૈસા
દીએ છે=આપે છે
પાળે=પોષણ કરે
દેવા=આપવા
સરજાવી=પેદા કરી
સૌ=બધે
ઠામ=ઠેકાણે
પાન=પાંદડાં
સેવક=દાસ
હામ=હિંમત

સમજુતી—ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. પરમેશ્વરે અજવાળાને માટે ચંદ્રમા, સુરજ અને ગણાય નહિ એટલા તારા બનાવ્યા છે. હું કદી પણ ભગવાનનુ ભજન ભૂલીશ નહિ. (૧) ઘણી જરૂરની જે હવા તે તેં આપી છે. તેના કાંઇ પૈસા બે સતા નથી. હું કદી પણ૦ (૨) તું વરસાદ વડે અનાજ આપે છે અને બધા જીવોનું પોષણ કરે છે. હું કદી પણ૦ (૩) દૂધ, દહીં આપવાને માટે તેં બધે ઠેકાણે ગાય અને ભેંસને પેદા કરી છે. હું કદી પણ૦ (૪) તેં ઝાડ, પાંદડાં, ફૂલ, ફળ, આંબો, ગુલાબ, બદામ વગેરે બનાવ્યાં છે. હું કદી પણ૦ (૫) તમે મહેરબાની કરી મને ઘણી વિદ્યા, સુખ અને હિંમત આપો. હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ (૬)

પાઠ ૨૨.

સરદાર=[illegible]
સ્વપ્નું=ઉંઘમાં આવતા વિચાર
જંગલમાં=વનમાં
હરણી=હરણની માદા
રૂપાળું=શોભીતું
ઉપાડી=ઉંચકી
એકદમ=તરત
છલંગ=ફાળ
દેવતાઇ=દેવના જેવો
પુરુષ=માણસ

પાઠ ૨૩.

ઉંદરડી=ઉંદરનું બચ્ચું
રસોડું=રસોઇ કરવાની જગા; રાંધણી
ભરાઈ=સંતાઇ
ભાત=બાફેલા ચોખા
ખાવાનું=ખોરાક
સારાં=ભલાં
ઉપલા=ઉપરના
બાકું=કાણું
પોળી=બેપડવાળી રોટલી
મન=મરજી; ખુશી
મણા=ખામી; ખોટ
ઉંદરીઉં=ઉંદર પકડવાનું પાંજરું
ભોગજોગ=એકાએક
પાર=છેડો
વલે=હાલ; દશા
સાર=બાળકોએ મોટાની શિખામણ માનવી

પાઠ ૨૪.

કાંઠો=કિનારો
પોલ=પોલાણ
દર=કાણું; સાપ, ઉંદર, મંકોડા, કીડી વગેરેને રહેવાનું ઘર
ઝેરી=ઝેરવાળો
પંખી=પાંખવાળા જનાવર. (ચકલી, પોપટ કાગડા વગેરે પંખી કે પક્ષી કહેવાય)
ફુંફાડા=ફૂ ફૂ અવાજ કરવો તે
ફેણ=સાપની પહોળી કરેલી ગરદન
છોલાઇ=ઘસાઇ
વળગીને=બાઝીને
ચટકો=ડંખ
ભોંય=જમીન
પછાડી=અફાળી
વાસ=પીમળ
પછાડા=તરફડીઆ
અંતે=આખરે; છેવટે
જોરાવર=જબરો
જીવલીધો=મારી નાખ્યો
ઝાઝા=ઘણા
નબળા=જોર વગરના
વેર=અદાવત
નાગ=ફેણવાળો સાપ
પ્રાણ=જીવ

સાર–ક્રોધને હલકું ગણી તિરસ્કાર કરવો નહિ, તેમજ પોતાની શકિત વધારે છે એમ ધારી અહંકાર કરવો નહિ.

સમજુતી—જોર વગરના પણ ઘણા માણસ સાથે કોઈપણ દિવસ વેર કરવું નહિ; જુઓ કે આ રીતે ઘણી કીડીઓએ મળીને મોટા સાપને પણ મારી નાંખ્યો.

પાઠ ૨૫.

માબાપની ચાકરી.

લુલા=લંગડા
સેવા=ચાકરી
અમાપ=ઘણી
કે'=કહે | ધન=પૈસા
તીરથ=જાત્રા
પારખી=જાણી
કાવડ=વાંસને બે છેડે શીકા બાંધી બનાવેલું તે
મનસુબો=વિચાર
માતાપિતા=માબાપ
તે વાર=તે વખતે
ધન ધન=વાહ વાહ
સારા=ચાકરી કરે એવા
સંતાપ=મનનું દુઃખ
જે વાર=જે વખતે; જ્યારે
આશીશ=ભલું થજો એમ કહેવું તે; દુવા
ફરજ=પોતે કરવાનું કામ
બજાવી=પુરી કરી
મહેર=મહેરબાની; દયા
લીલાલહેર=મજા; બધી વાતે સુખી

સાર—જે છોકરા માબાપ તરફ પોતાની ફરજ બજાવે છે, તેને રમત ગમત અને સુખજ મળે છે.

સમજુતી—માધવના માબાપ ઘરડાં, લુલાં, આંધળાં અને ગરીબ હતાં, તેઓની માધવ ઘણીજ ચાકરી કરતો હતો. (૧) માધવને એનાં માબાપે કહ્યું કે અમારા મનની વાત સાંભળ. જો અમારી પાસે પૈસા અને આંખો હોત તો જાત્રા કરવા જાત. (૨) માબાપનું મન પારખી લઈને તેણે તેમને સુખી કરવાનું ધાર્યું. જો હું કાવડમાં બેસાડી જાત્રા કરાવું તો એમનું દુઃખ મટે. (૩) એવો વિચાર કરીને કાવડ બનાવી અને માબાપને બે બાજુએ બેસાડયાં. (૪) પછી ખાંધે કાવડ ભેરવીને જાત્રા કરવા ગયો, માધવના આ હેતથી બધાને નવાઇ લાગી. (૫) આવા છોકરાને શાબાશ છે, અને માબાપને પણ

ધન્ય છે; જો છોકરા સારા હોય તો કંઈ દુઃખ રહે નહિ. (૬) બધી જાત્રા કરાવીને જ્યારે તે ઘેર ગયો ત્યારે માબાપ ખુશી થયાં; અને ઘણીજ દુવા દીધી. (૭) છોકરાએ પોતાની ફરજ બજાવી (પોતાને જે કામ કરવાનું હતું તે કર્યું,) તેથી પરમેશ્વરે મહેરબાની કરી. જે માબાપને સુખ આપે, તેને બધી વાતે સુખ થાય છે. (૮)

પાઠ ૨૬.	પાછી=બીજીવાર; ફરીને	કઠણ=અઘરૂં
ચતુરાઇ=હોશિયારી	મટાડી=દૂર કરી	જલદી=થોડીવારમાં
કુંજો=ભોટવો	નાચતો=કૂદતો	પાર મુકાય=પુરૂં થાય
આમતેમ=આજુબાજુ	છુપાઇ=સંતાઇ	સાર-અકકલ અને
ફાંફાં=ખોટી મહેનત	કાજે=માટે; સારૂ	ધીરજથી જેવું કામ
ઉપાય=ઇલાજ	કંકર=કાંકરા	થાય છે. તેવું ફાંફાં
સુઝી આવ્યો=જડયો	ધીરજ=સબુરી	મારવાથી થતું નથી.

સમજુતી—ભોટવામાંનું ઉંડું પાણી ઉપર લાવવા માટે કાગડાએ કાંકરા નાખ્યા, તેથી પાણી ઉપર આવ્યું. તે આજ પીધું (૧) સબુરી ને ડહાપણથી અઘરૂં કામ હોય છે તે પણ થોડીવારમાં પુરૂં થાય છે; માટે ભલે તમે અખા કરી જુઓ. (૨)

પાઠ ૨૭.	અને માના બાપ;	બચ્ચી=બોકી; ચુંબન
કાપણી=અનાજ ઘાસ	સાદ=અવાજ	ભાથું=ખાવાનું
વગેરે કાપવાનું કામ	મલકાવી=હસવા જેવું કરી	તાજા=કામ કરવાની
આથમતા=આથમી	બેટા=દીકરા	શકિતવાળા
વઢાઇ=કપાઈ [જતા	બાથમાં=બે હાથની	ઉનો=ગરમ
દાદાજી=બાપના બાપ	વચમાં	માખણ=દહીંને વલો-

વવાથી છાશના ઉપર જે ધોળો ને હલકો ચીકણો પદાર્થ તરી આવે છે તે
વંતાક=વેગણ
દહાડીઆ=રોજથી મજુરી કરનારા
ભાણ=સુરજ
ભાણબૂડે=સુરજઆથમે
દાતરડું=અનાજ; ઘાસ વગેરે કાપવાનું લોઢાનું વાંકું હથિયાર
ચાસ=ખેતરમાં હળે કરી પાડેલા આડા ઉભા લીસોટા
ચચ્ચાર=ચાર ચાર
દહાડો આથમે=સાંજે
સાર—ખેડુતનો ખેરાક સાદો છે, પણ તેઓ મહેનતુ હોવાથી ઘણા મજબુત હોય છે, માટે આપણે મહેનત કરવી.

પાઠ ૨૮.

ખળાં=ખળીઓ
પાથરા=કાપીને ભોંયપર નાખેલા છોડ
ખળી=કણુસલામાંથી દાણા છુટા પાડવા માટે લીપી ચોકખી કરેલી જગા.
ભોર=ઢગલો
ઠાલવ્યો=ખાલી કીધો
હાલરાને=બળદની હારને
હાલર=ઉબીમાંથી ઘઉં અને છોડા છુટા પાડવા માટે તેના ઢગલા પર બળદ જોડેલું ગાડું ફેરવવામાં આવે છે તે
પગર=કણુસલામાંથી દાણા છુટા પાડવા માટે તેનાપર ઢોરોને ચલાવે છે તે
પગર ફેરવતી હતી=બળદને ફેરવી તેના પગ વડે ઉંચી કચરાવતી હતી
પટલાણી=પટેલની બૈરી
ઉપણી=ઝાટકી
કુંવળ=ઘઉંનું ઘાસ
કારભાર=કામકાજ
હરખ=આનંદ; ખુશાલી
હરખ માતો ન હતો=ઘણીજ ખુશી થતી હતી
હોંસીલી=ઉમંગી

પાઠ ૨૯.

ખેતરમાં કણુસલાં ઘાસ વગેરે કાપવાનું કામ.

કાપણી=કાપવાનું કામ
આમ=આ તરફ
ઉમંગે=હોંસથી
બાર માસ=એક વરસ
માસ=મહીનો
પીરસીને=મૂકીને
સંપે=એક બીજા સાથે
સદાય=હંમેશ; નિત્ય
ઉભરાયો=ઘણો થયો
સુંદર=સારો

મોલ=પાક	કણુસલાં	હામ=હિંમત
લઇએ=છોડપરથી લઇ	આમ=આવી રીતે	લણણી=લણવાનું કામ
લઇએ	ખળાં=કણુસલામાંથી	કોળી=બાચકો; નાની
ખંત ધરી=કાળજી રાખી	અનાજ છુટું પાડવાની	પુળી
કાં=શા માટે	જગા; મોટી ખળી	આ પાસ=આ બાજુ
ડુંડાં=જુવાર, બાજરીના	હૈયે=મનમાં; હૈયામાં	વાળુ=રાતનું જમવાનું

સમજુતી—હે બાળકો તમે બધા આમ આવો; આપણે હોંસથી કાપણીનું કામ કરીએ. જુઓ, પેલી વાદળીઓ વરસીને ચાલી જાય છે એ બાર મહીનાનું અનાજ આપે છે, ને હમેશાં એક બીજા સાથેજ રહેછે. હે બાળકો૦ (૧) ખેતરમાં કેવો સારો ઘણો પાક થયો છે ચાલો આપણે કાળજી રાખીને કાપી લઈએ શું કરવા કાલ કરીએ? વાર લગાડીએ? હે બાળકો૦ (૨) હાથમાં દાતરડું વાંકું લઇને આ પ્રમાણે કણસલાં કાપો; અને તેનો ખળીમાં લઇને ઢગલો કરતાં મનમાં હિંમત રાખો. હે બાળકો૦(૩) અનાજ લણવાનું કામ પુરૂં થયું. હવે બધાએ ઘાસ કાપો, અને ઘાસના ચાર બાચકા લઇને આ બાજુએ મૂકો. હે બાળકો૦ (૪) આપણે પૂળા બાંધી ગાડામાં નાખી કામ પુરૂં કરીએ, પછી ઘેર જઇને વાળુ કરીને બધાએ પરમેશ્વરનું ભજન કરીએ. હે બાળકો૦ (૫)

પાઠ ૩૦.	આ વાર=આ વખત	છુટું=જુદું
ખળાં=કણુસલામાંથી	દીસે=દેખાય	સરસ=સારા
અનાજ છુટું પાડવાની	તૈયાર=કણુસલાંથી ભરેલાં	પિલાય=કચડાય
જગા; ખળીઓ	અનાજ=દાણા	કણ=અનાજના દાણા

ઉપણીએ=ઝાટકીએ
ફુંસાં=ફોતરાં; છોડાં
કોથળા=ગુણો

સાથ=સાથે
હાથોહાથ=એક બીજાની મદદથી

ખેડુત=ખેતી કરનાર
મહેનત=મજુરી
ફળ=ફાયદો; લાભ

સમજુતી—હે છોકરાઓ હમણા આમ આવો. જુઓ ખળીઓ તયાર દેખાય છે; ચાલો આપણે આજે ફુંડાંમાં રહેલા અનાજના દાણા છુટા પાડીએ. (૧) જેમ બળદો ગોળ ફરતા હોય તેમ આપણે સૌ ફરીએ, જો ફુંડાં સારી પેઠે કચડાય તો તેમાંથી અનાજના દાણા તરત છુટા પડે. (૨) આવી રાતે બધું અનાજ આપણે ટોપલામાં ભરીએ આમ ઝાટકીએ જુઓ ફોતરાં ઉડી જાય છે, ને બધા દાણા નીચે વેરાય છે. (૩) આપણે સાથે કોથળાઓ લઇ તેમાં આવી રીતે હાથોહાથ અનાજ ભરીએ. જો આપણે ખેડુતનું કામ કરીએ તો આપણને આજે મજુરીનું ફળ મળે. (૪)

પાઠ ૩૧.
ચંદ્રમા=ચાંદો
મેદાન=ખુલ્લી સપાટ જમીન
નીચે ઉતરી ગયો હતો=દેખાતો બંધ થયો હતો
આથમે=દેખાતો બંધ થાય
બપોર=દહાડાના બાર વાગતાનો વખત

રાત=સુરજ આથમ્યા પછી તે પાછો ઊગે ત્યાં સુધીનો વખત
અજવાળું=ઉજાસ
ઝાંખો=તેજ વગરનો
ઝગઝગે=ચળકે

પાઠ ૩૨ ભાગ ૧.
ઓટલો=ઘરને લગતો ચોતરો
ડંકાઇ=દખાઈ; છુપાઇ

ફોરાં=છાંટા
જરૂર=ખપ; ઉપયોગ
પાનો=કુમળાં પાંદડાંનો જથો
ઓ[illegible]
પોચી=નરમ
હમણાં=હાલ; આ વખત
તળાવ=પાણી ભરાઇ રહે તેવો મોટો ખાડો
નદી=મીઠા પાણીનો

વહેતો મોટો વહેળો
પવન=વા; વાયરો

પાઠ ૩૨ ભાગ ૨.

થોભ્યાં=અટક્યાં
ચોકખી=સાફ
ગામડું=નાનું ગામ
છોડી=મૂકી
રેલો=પ્રવાહી પદાર્થનું વહેતું તે
રેલમરેલા=ચારે તરફ રેલા નીકળવા તે
બિચારા=બાપડા
પછડાતા=અફળાતા
તણાઇ=ખેંચાઈ
ઘેબરીઓ=ઘેબરના જેવો મીઠો
પરસાદ=ખાવાનું;
કારેલું=એક જાતનું કડવું શાક
નેવલે=નેવાંએ

સમજુતી—હે વરસાદ! તું આવ, જેથી કરીને અમને ઘેબરના જેવું મીઠું ખાવાનું, ઉની ઉની રોટલી ને કારેલાંનું શાક મળે હે વરસાદ તું ઘણો આવ કે જેથી નેવામાં પાણી આવે અને નઠારી છોકરીને દેડકાં ખેંચી જાય.

પાઠ ૩૩.

રેતી=પથ્થરનો ઝીણો ભુકો
ભુકો=ઝીણી રજ
મટોડી=માટી
ડહોળું=માટીવાળું
નીતર્યું=મેલ વગરનું; ચોકખું
ધારવાળા=અણીવાળા
તાણી=ખેંચી; ઘસડી
ખરે છે=છુટી પડે છે
તળીએ=નીચે
રસ્તો=માર્ગ; વાટ
ચૂસી=શોષી

પાઠ ૩૪.

ભઠ્ઠી=મોટો ચુલો
સીંચ્યા=ગોઠવ્યા
ઈંટિવાડો=ઈંટ પાડવા તથા પકવવાની જગા
કઠણ=સખત
પછાડવાથી=અફળાવાથી
ચીકણી=ચિકાશવાળી (ચિકાશ ત્રણ જાતની હોય છે (૧) હાથે ચોંટે એવી (૨) ડાઘા પડે એવી (૩) તાણતાં તૂટે નહિ એવી)
કાણાં=બાકાં
કણક=ઘઉંનો કેળવેલો લોટ.
ઘાટ=આકાર
ઘડો=ગાગરથી નાનું વાસણ; દોરીઓ
ગાગર=ઘડાથી મોટું વાસણ
કોઠી=અનાજ ભરી મૂકવાની માટીની બરણી

કોડીઆં=દીવા કરવાનાં માટીનાં ચલાણાં

ફરતી=ચોગરદમ; બધી તરફ

પાઠ ૩૫.

ધાતુઓ=ખનીજ પદાર્થો; (ધાતુમાં ચાર ગુણો ખાસ છે. (૧) ધાતુના કણો ચળકતા હોય છે. (૨) ધાતુઓ ભારે હોય છે. (૩) જમીનપર પડતા ધાતુનો અવાજ થાય છે. (૪) ધાતુમાં ગરમી વહી શકે છે.)

લુહાર=લોઢાનો ઘાટ બનાવનાર

ધમણ=દેવતા ફુંકવાનો સંચો

સળીઓ=ગજીઓ

ખૂબ=ઘણો

લાલચોળ=ઘણોજ લાલ

એરણ=સોની, લુહાર વગેરે જે પર મૂકી ટીપે છે તે

હથોડો=ધાતુઓ ટીપવાનું લોઢાનુ ઓજાર; મોટી હથોડી

ટીપ્યો=ઘડયો

જતરડો=તાર ખેંચવાનું હથિયાર

સોનું=પીળા રંગની કીમતી ધાતુ

રૂપું=ધોળા રંગની કીમતી ધાતુ

પિત્તળ=જસત અને તાંબાની મેળવણીથી બનેલી પીળા રંગની ધાતુ

તાંબું=લાલ રંગની ધાતુ

કલાઇ=ધોળા રંગની ધાતુ (એ રૂપા કરતાં નરમ હોય છે)

સીસું=ધોળા મેલા રંગની ધાતુ

સોનું, રૂપું, તાંબું, લોઢું, સીસું, જસત, કલાઇ, અને પિત્તળ એ ધાતુઓનું ઓળખાણ કરાવવું અને તેનો તફાવત સમજાવવો.

પાઠ ૩૬.

નાણું=ચલણી સિક્કો

શેઠ=શાહુકાર

પૈસો=ત્રણ પાઇની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો; સવાકો; દોઢીઉં

ઢબુ=બે સવાકાની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો; બે સવાકા; અઢીકો

અધેલો=અડધો પૈસો

દોઢપાઇ; દોઢપાઇની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો

રૂપીઓ=સોળ આનાની કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો

અડધો=આઠ આનાની	મહોર=પંદર રૂપીઆની	૨ અડધા=૧ રૂપીઓ
કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો	કિંમતનો સોનાનો	૪ પાવલી=૧ રૂપીઓ
પાવલી=ચાર આનાની	સિક્કો; ગેણી	૮ બેઆની=૧ રૂપીઓ
કિંમતનો રૂપાનો કે	આની=ચાર સવાકાની	૧૬ આના=૧ રૂપીઓ
નીકલનો સિક્કો	કિંમતનો નીકલનો સિક્કો	૩૨ ઢબુ=૧ રૂપીઓ
બેઆની=બે આનાની	વટાવ્યા=છુટા પૈસા લીધા	૬૪ સવાકા=૧ રૂપીઓ
કિંમતનો રૂપાનો કે	૧૫ રૂપીઆ=એક ગેણી;	૧૨૮ દોઢપાઈ=૧ રૂપીઓ
નીકલનો સિક્કો	મહોર	૧૯૨ પાઇ=૧ રૂપીઓ

સૂચના—નાણાંની વાત પહેલા ધોરણના "મુખગણિત શિક્ષક" માં જુઓ.

ટીપ—પૈસાને કાઠિઆવાડમાં કાવડીઉં; ગુજરાતમાં જઈ; સુરતમાં સવાકો અને મુંબઈમાં દોઢીઉં કહે છે.

પાઠ ૩૭.

કુહાડી=લાકડા ફાડવાનું લોઢાનું ઓજાર

સોય=લુગડાં સીવવાનું લોઢાનું ઓજાર

લાકડફોડા=લાકડાફાડનાર

તકરાર=રકઝક; વઢવાડ

ધાર=અણીદાર કોર

ચીરૂં=ફાડું

મુદર=કુહાડીના માથા પરનો ભાગ; કુહાડીનો ઉપલો ભાગ

તોલે=બરાબર

નાકું=કાણું

અણી=તીણો ભાગ

ઝળકાટ=ઝળકાટ

મોટાઈ=વડાઈ

કોદાળી=જમીન ખોદવાનું લોઢાનું ઓજાર

વઢી=લઢી

દીકરી=છોકરી

પેદા થયા=નીકળ્યા

સાર—આ દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ ઉપયોગી છે; માટે કોઈએ બડાઈ મારવી નહિ

પાઠ ૩૮.

વાડી=ફૂલ ફળવાળી જગ્યા; નાનો બાગ

માળી=ફૂલ વેચનાર;

છોડ ઉછેરનાર
ફૂલઝાડ=ફૂલ થાય તેવા ઝાડ અથવા છોડ
ક્યારા=આસપાસ પાળ કરેલી હોય એવી જગા
ચોરસ=ચાર ખુણાવાળો આકાર
ગલગોટા=એક જાતનું લાલ, પીળા રંગનું ફૂલ
ફૂળે છે=ફળ આપે છે.
દાડમ=દાડમડીનું ફળ
જમરૂખી=જમરૂખનું ઝાડ
પક્ષી=પંખી
ડાળી=થડમાંથીનીકળેલો ફાંટો
લાંબી ગોળ=લંબગોળ
મધપુડો=મધમાખીને રહેવાનું ઘર
મધમાખી=મધ બનાવનારી માખી
મધ=મધમાખીએ ફૂલમાંથી ચૂસેલો રસ

કોસ=કુવામાંથી પાણી કાઢવાનો, ચામડાનો કોથળો
આણ્યો રામ=કોસ ઉપર આણ્યો
થાળું=કુવાના મથાળા પર પાણી ભરવાને ઢાળ પડતું બાંધેલું તે
લલકારતો=લહેકારી બૂમો પાડતો
નીક=પાણી જવાનોરસ્તો
લીલાંછમ=ઘણાંજ લીલા

પાઠ ૩૯.

છોડવા=નાના છોડ
ઉખેડી=મૂળમાંથી ખેંચી
મુળીઉં=મૂળ
દાંડી=ડાળી
કળી=ખીલ્યા વગરનું ફૂલ
જીવતા=જીવવાળા
પથરાય=ફેલાય
વેલા=ભોંયપર પથરાતા છોડ

પાઠ ૪૦.

આંબો=કેરીનું ઝાડ
ફુટેલા=નીકળેલા
ટટાર=સીધા
છાલ=ઝાડની ચામડી
મેજ=ટેબલ

પાઠ ૪૧.

ગલકી=ગલકાનો વેલો
વળગી=બાઝી
છાપરૂં=ઘરનો ઉપરનો ભાગ જે પર નળીઆં હોય તે
વીટળાઈ=લપેટાઇ
આરીઆના=કુમળા
દોરડી=દોરી
અંતરે=છેટે
ગાંડા=ગાંઠ

પાઠ ૪૨.

કેરી=આંબાનું ફળ
મોર=આંબા આમલીનાં ઝીણાં ફૂલ
ભાર=વજન
નીચી નમતી=લચીજતી
ગોટલો=આંબાનું બી

ગોટલી=આંબાના બીનું ઢાંકણુ
ઘાળજે=દાબી દાબીને પોચી કરજે
ભગવાને=પરમેશ્વરે
જતન=સંભાળ
ઢીલો=પોચો
દીઠું=દીઠું
પાઠ ૪૩.
ધીમે=હળવે
હીંડે=ચાલે
ભસતો=ભોં ભોં કરતો
સામી થાય છે=લડવાને તૈયાર થાય છે.
અમળાઇને=વળખાઇને; ચરડાઇને
જડબાં=ડાચાં
વાગોળવું=ખાધેલું પાછું મોંમાં લાવી ચાવવું તે
નિરાંતે=સુખે; નચિંતે
ઉપાડે=ઉંચકે
ખરી=ગાય, ભેંસ વગેરેના પગના તળીઆનું હાડકું
ફાટ=ચીરો
ખાડા=ખાબોચીઆ
જોરાવર=જબરી
વગડાઉ=જંગલી; જંગલમાં રહેનારી
પુરી પડે=હંફાવે; બર આવે
પાઠ ૪૪.
લાગ=દાવ; વખત
ટોળામાંથી=જથામાંથી
છટકી=નાસી
ડુંગરા=નાના ટેકરા
ચારો=લીલું ઘાસ
માંડી=ગોઠવી; મૂકી
ઠરતી=થોભતી
કુદકો=છલંગ; ઠેકાણે
ચ-તુંપાટ=બરાબર ચ-તું
ભરવાડ=ઘેટાં,બકરાં ચરાવનાર
ફેર=ફરક; તફાવત
મજબુત=જોરાવર
આછા=થોડા
ઊન=ઘેટાના વાળ
પાઠ ૪૫.
મીઠું=મિઠાશવાળું
ગુણ=ફાયદો
ઠંડું=ટાઢું
ઉનું=ગરમ
બગડી જાય=ફાટી જાય
ચોકખું=મેલ વગરનું; માંજેલું
આંચળ=થાન
મેલ=કચરો
દાણો=અડદ, ગુવાર વગેરે
જણસો=વસ્તુઓ; ચીજો
છાશ=દહીંમાં પાણી નાખી વલોવવાથી બને છે તે
તાવીને=ગરમ કરીને
શિખંડ=દહીંમાં ખાંડ નાખી છણવાથી બને છે તે
લોચો=લપકો
માવો=દૂધને બાળી બાળીને લોચા જેવું કરેલું તે

પેંડા = માવામાં ખુરૂં નાખી ગોળી બનાવેલી તે
તર=મલાઇ
દૂધપાક=દૂધને ઉકાળી ખાંડ, ચોખા નાખી બનાવેલો તે
બાસુદી=માવો થતાં પહેલાં ખુરં નાખી બનાવેલો પદાર્થ

પાઠ ૪૬.

પ્રાણી=જેને જીવ છે અને જે અહીંથી તહીં હરી ફરી શકે છે તે
છેલ્લી=છેવટની
ડાધીઓ=કુતરાનુંનામછે
સભા=મંડળી; ટોળી
ઉપરી=મોટો; વડો
ઠરાવ્યો=નક્કી કર્યો
ટીપુ=કુતરાનું નામ છે
ચાલાક=હોશિયાર; ચંચળ
કારકુન=લખવાનું કામ કરનાર
ગુપચુપ=મુંગાં
અંતે=આખરે
ગંધ=વાસ
શિઆળ=ફાડી ખાનારૂં કુતરા જેવું જનાવર
રીઝે=ખૂશ થાય
માંસ=ગોસ
અણીવાળા=તીણા
દાઢ=એવડા દાંત
કરકરા=ખરછટ
ફુટતો=બહાર નીકળતો
ધણી=માલીક
જે=જય; ફતેહ

પાઠ ૪૭.

ચાંચ=પક્ષીનું મો
સમડી=એક જાતનું પક્ષી
કબુતર=એક જાતનું પક્ષી
કીડા=પેટે ચાલનાર જીવડાં
જીવડાં=જંતુ; નાના જીવ
માળા=પક્ષીનાં ઘર
બતક=સફેદ રંગનું પ્રાણી તથા જમીન પર રહેનાર પક્ષી
જળકુકડી=પાણીમાં રહેનાર કુકડી

પાઠ ૪૮.

પાંજરૂં=પીંજરૂં
ભુખ્યો=ખાધા વિનાનો
તરબુચ=એક જાતનું ફળ
કુકડો=કુકડો
કા કા=કાગડાનું બોલવું
જીવજંતુ=નાનાં જીવડાં
કોહેલું=સળી ગએલું; બગડી ગએલું;
સડેલું=સડી ગએલું; જીવડાં પડેલું
લાલ=રાતી
છેડેથી=નાકેથી
ભાવ્યું=પસંદ પડ્યું
કુદતો=ફુદકા મારતો
ચોક=ઘરની વચમાંની છાપરા વગરની ખુલ્લી જગા

પાઠ ૪૯.

રકાબી=તાસક
હુલાવ્યું=એક રસ કર્યું
વાહ=શાબાશ

નારંગી રંગ=નારંગીના જેવો રંગ.
સરખે ભાગે=બરાબર

પાઠ ૫૦.

પારણું=લાકડાના ચોકઠાનું ઘોડીઉં
ઝોળી=ચાર છેડા બાંધી લઈ વચમાંથી ઝુલતો રાખેલો લુગડાનો કકડો
પાસું=બાજુ
પાંગરા=ઝોળીને ભેરવવાની લાકડીઓ
દામણાં=ઝોળી બાંધવાની દોરી
ઝાપટી=ખંખેરી
મોભ=ઘોડીઆની વચમાંનો આડો થાંભલો
ભેરવ=વળગાડ
ભમરી=લાકડાની ફુદડી; ચકરડી
પાયા=પગ
પોચી=સુંવાળી; નરમ; ખૂંચે નહિ એવી
ગોદડી=નાનું ગોદડું
હીર=રેશમ
ઝુલાવવા=હલાવવા
હાલરડું=બાળકને ઉંઘાડવાનું ગીત; હાલો
ધુમણ=પારણા કે ઘોડીઆમાં સુવાડીને ગાતાં ગાતાં દોરી ખેંચી હીંચકા નાખવા તે
ગીતે ધુમણ ઘાલું=હાલરડાં ગાઇ હીંચકા નાખું
રંગીત=રંગીલો
પોઢો=સૂઓ
હેતે=વહાલથી
ઝુલાવું=હીંચકા નાંખું
પધારવું=બેસાડું
ચીતરેલ=ચીતરેલી
પઢાવું=શીખવું; ભણાવું
મોરલો=મોર
મઢાવું=જડાવું
મખમલ=એક જાતનું સુંવાળું કપડું
તળાઇ=ગાદલું; ગદેલો
તાજી=નવી
ચિનાઇ=ચીન દેશમાં બનેલી
સેજે=પથારીએ
બિછાવું=પાથરૂં
હીંચોળું=હીંચકા નાખું
ઘેરાંઘેરાં=મધુરાં મધુરાં
લાડકડા=લાડકા; વ્હાલા

સમજુતી—હાલરડું વહાલું લાગે છે. હો મારા ભાઇને (છોકરાને) હાલરડું વહાલું લાગે છે; તેથી હું ગીત ગાતાં ગાતાં દોરી ખેંચીને હીંચકા નાખું. હે રસીલા તમે રંગેલા પારણામાં સુઇ જાઓ, તો હું તમને ઘણા હેતથી હીંચકા નાખું. ભાઇને પારણે ભમરીઓ જડાવું અને પુતળીઓ બેસાડું, ભાઇને

હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૧) પારણે ચીતરેલી ચાંચની ચકલી અને ભણતો હોય તેવી રીતે પોપટ બેસાડું; ભાઈ તારે સારી રીતે રમવા માટે મોરને સોનાથી જડાવું. ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૩) મારા વહાલા ભાઈ, હું પારણે રેશમની દોરી બાંધી તને હીંચકો નાખું અને તને ઊંઘ આવે એવાં મીઠાં ગીત ગાઉં; હે લાડકડા ભાઈ તમે ઊંઘીને ઊઠશો ત્યારે તમારા ગજવામાં ખાવાનું ઘાલીશ. (મતલબ કે ઉંઘીને ઊઠ્યા પછી તને ખાવાનું આપીશ) ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૪)

ડ્રિલ માટે સૂચના.

૧. છોકરાને ઉંચાઈના પ્રમાણમાં સીધી હારમાં એકેક હાથને છેટે, બે પગ વચ્ચે ૪૫ અંશનો ખુણો રહે એવી રીતે ઉભા રાખવા, પછી નંબર આપવા.

૨. નંબર બોલતી વખત દરેક છોકરો પોતાની નીચેના છોકરા તરફ મોં કરી નંબર બોલે.

૩. શિક્ષકની સામે ઉભેલી હારના છોકરાઓએ પોતાના જમણા હાથ તરફથી એટલે શિક્ષકના ડાબા હાથ તરફથી નંબર બોલવાની શરૂઆત કરવી.

૪. આગળ કે પાછળ ખસવામાં પ્રથમ ડાબો પગ ઉપાડવો.

૫. એક હારની બે હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે.

૧. છોકરાઓને એક, બે; એક, બે; એ પ્રમાણે નંબર આપવા.
૨. બેકી નંબરે એક ડગલું આગળ.
૩. બેકી નંબરે એક ડગલું જમણી તરફ. આ મુજબ હુકમ કરવો.

૬. એક હારની ત્રણ હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે.
૧. છોકરાઓને એક, બે, ત્રણ; એક, બે, ત્રણ; એ પ્રમાણે નંબર આપવા.
૨. એક નંબરવાળા એક ડગલું આગળ.
૩. ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલું પાછળ.
૪. એક નંબરવાળા એક ડગલું ડાબી તરફ.
૫. ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલું જમણી તરફ.

૭. ડમ્બેલ્સ, કડાં, બારબેલ્સ, વગેરે વહેંચવાની રીત નીચે મુજબ.
૧. દરેક હારના છેલ્લા નંબર પાસે ડમ્બેલ્સો મૂકવા પછી છેલ્લા નંબરે બે ડમ્બેલ્સ બે હાથમાં લઈ પોતાની ઉપરના છોકરાને આપવા એ પ્રમાણે દરેક છોકરા પાસે બબ્બે ડમ્બેલ્સ થશે.
૨. ડમ્બેલ્સ ભોંયપર સામા સીધી હારમાં ઉભા મુકાવવા. ડમ્બેલ્સ વચ્ચે એક વેંતનું અંતર રખાવવું.
૩. ડમ્બેલ્સ મુઠ્ઠીમાં જોરથી દાબીને પકડાવવા.
૪. રમતો અગિઆર સુધી કરાવી. બારે ડમ્બેલ્સ પહેલાં મૂકેલા હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવડાવવા.

૫. એકની કૃતિ પ્રમાણે ૩, ૫, ૭, ૯, ૧૧ની કૃતિ કરાવવી.
૬. બેની કૃતિ પ્રમાણે ૪, ૬, ૮, ૧૦ની કૃતિ કરાવવી.
૭. રમતો પહેલ વહેલી શિક્ષકે જાતે કરી બતાવવી.
૮. સારો મહાવરો થયા પછી છોકરાઓને પોતાની મેળે બોલીને કરવા કહેવું.
૯. એક રમત બરાબર સફાઇથી ને સાથે કરતાં આવડ્યા સિવાય બીજી રમત શીખવવી નહિ.
૧૦. દરેક રમત કરાવતાં પહેલાં "તૈયાર" અને "ચાલો" એવા હુકમ આપવા.
૧૧. "તૈયાર" કહેતાંની સાથે છોકરાંઓએ ડમ્બેલ્સ લેવાને તૈયાર થઇ રહેવું.
૧૨. "ચાલો" ના હુકમની સાથે ડમ્બેલ્સ લઇ હાથ સીધા લટકતા રાખી ઉભા રહેવું.

ડમ્બેલ્સની ડ્રિલ.

હેતુ—છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવવાનો.

રમત ૧ લી-(૧) બેઉ હાથ ઉંચા. (૨) બેઉ હાથ નીચા.
રમત ૨ જી-(૧) જમણો હાથ ઉંચો, ડાબો હાથ લટકતોજ રહેવા દેવો. (૨) એકથી ઉલટું.
રમત ૩ જી-(૧) બેઉ હાથ ઉંચા. (૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ.
રમત ૪ થી-(૧) બેઉ હાથ સામા (મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ) (૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ.)

રમત ૫ મી-(૧) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ) (૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠીઓ ખભાને અડકાવવી.

રમત ૬ ઠ્ઠી-(૧) બેઉ હાથ સામા મુઠીઓ આકાશ તરફ. (૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠીઓ ખભાને અડકાવવી.

રમત ૭ મી-પગ વચ્ચે એક ફુટનું અંતર રખાવવું (૧) બેઉ હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવા (ડમ્બેલ્સ ઉભા રહે એવી રીતે) આ વખતે ડાબા પગની એડી ઉંચી કરવી. (૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૮ મી-(૧)જમણો હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવો અને ડાબા હાથની મુઠી છાતી આગળ (જમણો હાથ અને ડાબો હાથ તીરકસ લીટીમાં રહે તે પ્રમાણે) (૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૯ મી-(પગ પહેલાં હતાં તેમ) (૧) જમણો હાથ સામો ડમ્બેલ્સ ઉભો રાખવો. ડાબો હાથ પીઠગમ પાછળ ખેંચવો. (૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૧૦મી-(૧) બેઉ હાથ સામા (ડમ્બેલ્સ ઉભા રાખવા) (૨) બેઉ હાથ પાછળ પીઠગમ ખેંચવા, મુઠી છાતીના પાસાને અડકેલી રહે એવી રીતે રાખવી.

પાઠવાર અઘરા શબ્દો તથા જોડાક્ષર.

દિવાળી	અઠવાડીઉં	નિત્ય	નહિ	મસિઆઇ
અક્ષર	રહ્યો	દાતણ	ફોલ્લા	દૂધભાઈ
ઊઠયાં	પાટીઉં	નાહ્યા	ધોવડાવવાં	સાસુ
નિશાળ	ફૂલઝાડ	કહ્યું	ગંદવાડ	સર્વે
સઘળાં	ઘંટ	જુઠું	કવિતા	દુખડાં
લીંપેગુંપે	બેઠક	શિક્ષા	દીલમાં	ભુલી
સાથીઓ	સીસી	ટોપી	વરસગાંઠ	ખૂચ
લુગડાં	ચિત્રો	ધોતલી	ભાગ્યો	ઉંઘાડવાને
દારૂખાનું	ટાંગેલા	અંગરખી	કર્યો	ઓસડ
ફટાકડા	લખોટાનું	લેંઘી	ક્યારે	ત્યાં
ફૂટે	કબાટ	સુરવાલ	આપ્યા	બોલ્યો
ત્રીજો	કુતરો	ફળીઆના	અડાડયો	પ્રમાણે
શુક્રવાર	દાડમ	ઘાઘરી	દસમું	બોલાવ્યો
છેલ્લો	માટીનાં	ઓઢણી	બેસશે	ઉતર્યા
વિષે	અહીં	ચોકખાઈ	કંસાર	ગાદી
રવિવાર	નિશાળીઆ	ચોકખા	કઢી	પીરસ્યા
ગુરુવાર	શિખામણ	ધૂળમાં	વહુ	બબ્બે
મુસલમાન	ઇશ્વર	ડીલે	ભત્રીજો	આશોપાલવ
શનિવાર	જ્ઞાન	ગંદી	કહેવાઉં	શંભુભાઈ

વિના	પ્રાણીઓ	ગમ્યો	અહીંથી	શિકાર
પોંખા	દુઃખ	આણ્યો	રસ્તામાં	બચ્યું
વધારેલાં	નુકસાન	પૂછયું	દુઃખ	દોડાવી
લીંબુ	ખીજ્યા	દેશાઇ	અન્ન	માંડયું
નારંગી	માધુ	લલ્લુ	ભુખ્યા	છુંદી
લાડુ	છુંદાય	વખાણ્યો	ભિખારી	પુરુષને
શેરડી	છુંદે	ઊઠયો	પૂછયું	પરમેશ્વર
બેસીશું	દુઃખ	મશ્કરી	પૈસા	ઉંદરડી
શેતરંજી	ઢોર	પસ્તાય	આપ્યા	ભંડારીઉં
પાથરણું	કહ્યું	બચ્ચાં	ઇશ્વરનું	રોટલી
પાંદડાં	ઉપરાંત	બૂમ	વિદ્યા	લાડુ
વાડકો	નક્કી	ખેડુત	ચંદ્ર	બિલાડી
ચટણી	છુટ્ટો	છેતર્યો	વીસરૂં	ઉંદરીઉં
તૈયાર	છુટયો	નુકસાન	પ્રભુ	હંમેશાં
જીત્યો	મૂકયું	જુઠાણું	અગણિત	કાંઠા
સઢવાળી	તૈયાર	જુઠો	ઉજાસને	ફુંફાડા
કાંચળી	સમજ્યો	શિઆળ	અન્ન	ઊડાડી
પરીક્ષા	છુટશે	દેડકાં	દૂધ	ઊંદર
દેડકાં	મૂકું છું	જુક્તિ	દહીં	છુંદી
દહાડો	શાબાશ	સાંભળતાં	ફૂલ	ઠેકાણે
ચડાખડ	ચપ્પુ	બાંધ્યું	સ્વપ્નું	ચટકા

લીધો	આથમતા	લણતાં	ભોંયમાં	સીંચ્યાં
ફુલાં	વઢાઈ	સર્વે	હમણાં	ચપ્પુ
આંધળાં	વઢાશે	વાળુ	તળાવ	નાખ્યું
તીર્થ	સાદ	ઈશ્વર	થોભ્યાં	દહાડો
મનસુખો	બચ્ચીઓ	છૂટું	રહ્યાં	ઈંટવાડો
પિતા	ચચ્ચાર	પિલાય	ચોકખી	ખોદતાં
હેતથી	ગાડું	ટોપલામાં	રેલમરેલા	ભઠ્ઠામાં
સંતાપ	ભર્યાં	ઉપણીએ	ખોદતું	મૂકયો
આશિષ	પહોંચ્યાં	ડુંસા	કાદવ	પિત્તળ
પ્રભુએ	ઊતર્યાં	કોથળીઓ	બિચારા	હથોડા
ચતુરાઇ	ઠાલવ્યો	ચંદ્રમા	પછડાતા	ટીપ્યો
માર્યાં	પલટાણી	ત્યાંસુધી	ઘેબરીઓ	જતરડામાં
ઉંડું	ઢગલા	અજવાળું	હેડકે	ટિપાઈ
સૂઝી	ખૂશ	પાતળો	ઢેપું	ટિપાય
મટાડી	હોંસીલી	અંધારી	પત્થર	ઓળખાવ્યા
છુપાઈને	ઉમંગે	ઝગઝગે	પ્યાલું	ઓછાવત્તા
કુંજનું	વાદળીઓ	ત્રીજો	નીતર્યું	ધાતુઓ
ધીરજ	વાંકું	બેસાડયાં	રસ્તા	સીસું
સૌ	દાતરડું	લાગ્યાં	મટોડી	જસત
પટેલ	ઢગલો	ઢંકાઇ	ડહોળું	નાણું
			ચૂસે	કાઢયાં

પૈસા	હાંડીઓ	ચૂસી	શિખંડ	કર્યો
ઢબુ	ડાળીઓ	ભેંસ	દૂધપાક	જીવજંતુ
રૂપીઓ	પાંદડાં	હીંડે	બાસુદી	સળેલું
વટાવ્યા	સમજાશે	શીંગડા	ચશ્મા	આણ્યા
પંદર	ઉખડી	માથું	પ્રાણી	પડીકાં
કુહાડી	ઉંડાં	તુટી	છેલ્લી	શીખવ્યું
લક્કડફોડા	મૂળમાંથી	નિરાંતે	પસંદ	પ્યાલાં
ફાટફાટ	ફૂટેલાં	જડબું	દાઢ	હલાવ્યું
ચળકાટ	ટટાર	ત્રગડાઉ	જડબાં	હળદર
કોદાળી	ખુરસી	પત્થર	ઊંધનાં	જાંબુડો
સાંભળતી	લીલુંછમ	છટકી	ફૂટતો	ગોદડીઓ
વઢી	ચઢયા	ફૂદવું	ઘણી	હાથરડું
દુઃખ	પથરાઇ	ગબડયું	પંખી	રસીલા
ક્યારા	વીટળાઇ	ચત્તુંપાટ	ડીલે	પઢાવું
ત્રિકોણ	ઉખેડયો	મોઢું	પુછડીઓ	મશરૂની
ગલગોટા	બતાવ્યો	મજબુત	ઈંડાંમાંથી	ચિનાઇ
દાડમ	ટુંકાં	ઠંડું	બચ્ચાં	ફૂલડાં
કાણાંવાળું	દોરડી	દોઢા	જોડાએલાં	બિછાવું
લટકતું	દોરડા	વાસણ	જળકુકડી	હિંચોળું
મધપુડો	ઊંઘમાં	ચોકખું	પોપટ	ઊંઘીને
લીલાંછમ	ગોટલો	જણસો	પાંજરૂં	ઘાણીચ
વચ્ચે	જન્મ	દહીં	ઘુરક્યા	
ચૂલીઉ				

છગનલાલ મોતીરામ શાહ કૃત પુસ્તકો.

"ડિકટેશન શિક્ષક"માં શું શું છે???

૧) પાઠવાર અઘરા શબ્દો. ૨) જોડણીના એકજ સરખા નિયમવાળા શબ્દો. ૩) કઠિન મળતા શબ્દોની તારવણી. ૪) જોડાક્ષર. ૫) મળતા જોડાક્ષર. ૬) પરીક્ષાના ડિકટેશન શિક્ષકમાં આવનાર શબ્દો.

"ડિકટેશન શિક્ષક"

બાળપોથીનો	૦-૨-૦	ત્રીજીનો	૦-૩-૦
પહેલીનો	૦-૨-૬	ચોથીનો	૦-૪-૦
બીજીનો	૦-૩-૦	પાંચમીનો	૦-૪-૦

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ૧ લાનો ૦-૩-૦

ત્રિવેદી વાચનમાળા પુસ્તક ૧ લાનો ૦-૩-૦

"મુખગણિત શિક્ષક"

બાળવર્ગનો	૦-૧-૬	ત્રીજા ધોરણનો	૦-૨-૬
પહેલા ધોરણનો	૦-૧-૯	ચોથા ધોરણનો	૦-૪-૦
બીજા ધોરણનો	૦-૨-૦	પાંચમા ધોરણનો	૦-૪-૦

સુરત શહેરનો "ભૂગોળ શિક્ષક" ૦-૩-૦

સુરત જિલ્લાનો "ભૂગોળ શિક્ષક" ૦-૩-૦

"પ્રશ્નોત્તરમાળા"

ગુજરાતની સા. ભૂગોળની ૦-૩-૦ | મુંબઈ ઈ. ભૂગોળની ૦-૪-૬

હિંદુસ્તાનની સામાન્ય ભૂગોળની ૦-૪-૦

☞ સુંદરજી કૃત નવી પહેલીના અર્થ બે આના. ☜

બીજા ધોરણ માટે "અંકગણિતનાં મનોયત્ન" પાંચ આના.

છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

"મુખગણિત શિક્ષક" વગેરેના કર્તા. શાહપોર—સુરત.